

Diskussion

ET GENMÅLE

AF

GUNNAR ARTÉUS

Min doktorsavhandling »Krigsteori och historisk förklaring 2. Karolinsk och europeisk stridstaktik 1700—1712«. (Meddelanden från Historiska institutionen i Göteborg 5. 1972) har i denne tidskrift (77, s. 304—306) recenserats av Niels M. Saxtorph. Recensenten kritiserar i omild form avhandlingens metodik på ett antal punkter. Om kritiken faktiskt hade gällt avhandlingens metodik, kunde den varit motiverad (åtskilligt skulle vara annorlunda i min avhandling, om den tillkommit i dag). Men vad Saxtorph i själva verket kritiserar syns mig nästan genomgående vara sina egna — svårförklarliga och ställvis grova — missförstånd av min framställning och/eller väsentliga sakförhållanden. Om grunden för denna min uppfattning må läsaren i det följande själv döma.

Modellen. I avhandlingen används som analysinstrument bl. a. en »modell (avh:s kursivering, när ej annat anges) av stridstaktikens relativt fasta sammanhang av produktivt verkande och återverkande faktorer: teori för striden, beväpning, formering i och för strid och stridssätt«. Modellen karakteriserade jag som »en delvis experimentell tillämpning. . . av Clausewitz' krigsteori och Delbrücks krigshistoriemetodiska principer samt vissa generella resonemang — bl. a. som korrektiv — i Bennedichs, Wernstedts m. fl. och min egen forskning kring Karl XII-tidens europeiska krigföring« (Artéus, s. 14). Detta »metodexperiment« (Artéus, s. 8) beskrivs av Saxtorph helt korrekt. Och väsentligen korrekt refereras mitt antagande, att en armés stridstaktiska teori (= övervägande offensiv eller defensiv norm för stridens förande) bör kunna deduceras från arméns beväpning, normala stridsformering och normala stridssätt (Artéus, s. 10—17). Tyvärr fortsätter han: »Da dette (offensiv/defensiv norm) er det eneste krigsteoretiske begreb, der optræder i afhandlingen, forekommer det mig, at det omtalte 'metodeeksperiment' enten er blevet tabt undervejs eller må karakteriseres som såre enkelt« (s. 305). Tar vi Saxtorph på orden, gör han här gällande att de i varje avhandlingskapitel frekvent använda begreppen eldstrid-närstrid, anfall-försvär, linje-kolonn, öppen-sluten formering m. fl. inte skulle äga hemort i krigsteorin! Denna åsikt skulle ha överraskat i varje fall Clausewitz (se Vom Kriege. Hinterlassenes Werk. 16. Aufl. Vollst. Ausg. im Urtext mit historisch-kritischer Wür-

digung von Werner Hahlweg. Bonn 1952, särskilt kap. 2:4, 5:4—5 & 6:1—2). Saxtorphs föreställning om krigsteori är helt i analogi med att föreställa sig i fråga om ex.vis nationalekonomi att endast »normer« kan räknas til dess »teori« men alltså inte begrepp som inflation, kapital, konjunktur, marknad, monopol, ränta, värde etc.

Vidare hävdar Saxtorph som kritik av modellen att den inte skulle innefatta »tradition«. En för avhandlingen graverande — eller förmildrande? — omständighet i sammanhanget är att den inte desto mindre »gentagne gange« talar om »traditionen fra Gustav Adolfs tid« (s. 305). Mitt försvar är enkelt: jag ansåg, och anser fortfarande, det för en truism att de flesta slags normer (om modellens normelement se ovan) till väsentlig del är produkten av just tradition (jf. definitionen av »norm« i Ordbog over det danske sprog 14. Kbhvn. 1933: »en if. vedtægt ell. (erkendelse af) alm. udviklingsgang fastslaaet, anerkendt, hævdvunden regel, der har (faaet) gyldighed som rettesnor ell. forskrift«). Saxtorphs övriga anmärkningar rörande modellen (s. 305) kan behandlas kortfattat. Vad han där påstår, syns mig antingen huvudsakligen felaktigt (pikenerarnas stridsfunktion; se Artéus, särskilt s. 28—32 och 111—113) resp. obestyrkt (den ryska gevärsproduktionen; se Artéus, s. 50) eller för avhandlingens frågeställning irrelevant (luntlåsuskötens ersättande med flintlåsusköt; se Artéus, s. 15 noten).

Källorna. I min redogörelse för avhandlingens källvärderingskriterier anförs att de källor jag klassificerat som »vittnesberättelser med samtida offentlig adressat« ter sig » trovärdiga i sina tekniska uppgifter om olika stridstaktiska företeelser, när vi ser till vidden och arten av den sakliga kontroll som dessa uppgifter normalt måste undergå. Dels är själva berättelserna vanligen produkter av utomordentligt sakkunniga vittnen, som dessutom ofta utarbetade dem kollektivt. Och dels vände sig berättelserna till vanligen minst lika sakkunniga myndigheter och/eller till en läsande publik som delvis kunde vara mycket sakkunnig och välunderrättad och därtill ofta inrymde hundratals sakkunniga vittnen till just de stridstaktiska företeelser som blev offentligt kända genom berättelserna. Författarna av officiella rapporter etc. ... var givetvis medvetna härom« (Artéus, s. 23). Kategorin »vittnesberättelser för eftervärldspublik« finner jag generellt mindre användbar genom att den inte »alldeles tillfredsställande« fyller »ett viktigt trovärdighetskriterium: offentlig kontroll från samtida vittnen i sakfrågorna« (Artéus, s. 24). Efter ett summariskt och grovt missvisande referat (som påkallat ovanstående långa citat) av denna uppfattning karakteriserar Saxtorph den som »mildt sagt naiv« (s. 306). Mig säger den karaktäristiken nästan ingenting utom att Saxtorph inte har gjort klar för sig betydelsen av termen »teknisk« i mitt resonemang om stridsvittnesberättelsernas »tekniska uppgifter — den enda typ av källuppgifter som undersökningen anför i sin bevisning« (Artéus, s. 21). Med »teknisk« menas i detta sammanhang att vara enligt sakens natur värderingsofärgad. Uppgifter av sådan typ är ex.vis: fiendens kavalleri anföll i *trav*; våra bataljoner hade formerats på *tre led*; det saknades krut till musköterna, dvs. *musköter* tillhörde utrustningen (jf. Artéus, s. 28—110). »Teknisk« är däremot inte en vittnesuppgift av typen: min bataljon vek inte ett steg under fiendens våldsamma anlopp (jf. Artéus, s. 23). Hur motiveras ståndpunk-

ten att »tekniska« uppgifter av ovan exemplifierad typ skulle, generellt sett, förlora i stället för att vinna i trovärdighet, om de återfinns i »vittnesberättelser med samtida offentlig adressat« (ovan)?

Ett källvärderingsproblem för avhandlingen har varit att den, som Saxtorph korrekt refererar, »ved mange kamphandlinger kun har een kilde at bygge på og derved kommer ud i Langholms dilemma 'sikre slutninger ud fra én beretning'«. Han förmodar att jag härvid handlat enligt min deklarerade avsikt, dvs. att jag »kun slutter ud fra én beretning, når alle Langholms 3 betingelser er opfyldt«, men samtidigt får han »indtryk af, at der er spillerum for megen vilkårlig subjektivitet« (s. 306; jf. Artéus, s. 20–21). Det är lätt att vittna om »intryck« men vad har det för bevisvärde? Saxtorph anför *ett* exempel på subjektiviteten i fråga, och det har han själv skapat genom slarvig läsning. Sålunda tillvitar han mig att ha använt »en allenestående passus om et russisk bagholdsangreb 'mit gefällen piquen aus dem busche hervorspringen' som et gyldig udsagn om det russiske angrebstempo« (s. 306). Vad jag faktiskt skrivit innebär emellertid raka motsatsen till vad han tillvitar mig. Jag citerar avhandlingen (s. 58): »Om deras tempo i anfallsstrid yttrar sig endast Weihe, som bevittnar vid Poltava hur Roos' bataljoner överraskas av ryskt infanteri som 'mit . . . gefälten piquen aus dem busche hervorspringen'. Sannolikt anföll *dock* (kursiverat här) tsar Peters bataljoner — liksom Karl XII:s — *normalt* (dito) i högsta exercistempo« (= medel-snabb gångmarsch). Weihes uppgift tillkänns m.a.o. *inte* giltighet som »udsagn om det russiske angrebstempo« under normalförhållanden (om annat än den normala/institutionaliserade/konventionella stridstaktiken är det i avhandlingen aldrig fråga. Artéus, s. 11 och flerstädes).

I övrigt rymmer recensionen en del synpunkter på hur avhandlingen borde ha sett ut. Jag ser emellertid föga mening i att ta upp dem till diskussion, eftersom de för mig gör tydligt att Saxtorph inte är förtrogen med forskningsläget.

EN REPLIK

AF

AXEL BOLVIG

Niels Skyum-Nielsen bemärker om min bog »Billeder — sådan set« at dens 25 tekstsider nærmest er »en ubetydelighed i sammenligning med de kunsthistoriske værker med metodisk sigte«. Ja, det er da så sandt som skrevet. At skrive en metodebog til gymnasiebrug fordrer en indskrænkning nøjagtig som det er tilfældet med Skyum-Nielsens skrift »Om historiens kilder« (i tillæg til Gads historie for gymnasier og seminarier, 1965) som på ca. 11 tekstsider søger at fortælle skoleeleverne om et mægtigt emne som andre historiske metodikere har brugt tusinder af sider på.

Senere mener Skyum-Nielsen at mine slutninger om billeders »ikke-diskursive symbolfunktion« er direkte betænkelige, for mine spørgsmål til f. eks. Quentin